

Історичний нарис розвитку пластичної анатомії

Історичний нарис розвитку пластичної анатомії

Історія пластичної анатомії від самого початку була невід'ємною частиною медичної анатомії. Вона відносно пізно виділилась із медичної (нормальної) анатомії, яка служила їй моделлю. Із трактатів з медичної анатомії вона перенесла для пластичного мистецтва дані про будову і функції людського тіла.

Так, розвиток Александрійської медичної школи в Єгипті 305–250 рр. до н.е. підтверджує вплив анатомії на розвиток мистецтва. Про це свідчить величезна кількість високохудожніх творів мистецтва цього періоду. Отже, початок розвитку пластичної анатомії, як самостійної дисципліни співпадає з високим рівнем розвитку мистецтва Єгипту і стародавньої Греції.

В Александрійській медичній школі єгиптяни проводили анатомічні дослідження на трупах загиблих злочинців, які були страчені. Але після закриття школи (250 р. до н.е.) ці дослідження припинилися.

Судячи з мистецьких творів, які залишили нам грецькі майстри античного світу, їх великої кількості та високого мистецького рівня, можна з цілковитою впевненістю сказати, що в цей період історії людства на території Греції існувала дуже висока мистецька освіта, яка сприяла розвитку пластичної анатомії як базового предмета в художній школі того періоду.

У Греції Гіпократ (IV ст. до н.е.) препарував звірів з метою порівняльної топографії органів людського тіла.

Найвідоміший анатом давнини Гален вибрав для розтину мавпу, вважаючи її тіло найбільш близьким до тіла людини. Коли річка викинула скелет із захоронення, Гален зрадів такій можливості вивчати кісткову систему людини. Художники давнини вивчали пластичні форми людського тіла шляхом постійного досконалого спостереження.

Анатомічна школа в Греції. Гравюра XVIII століття

Пізніше, в середні віки, відзначається занепад пластичного мистецтва, і на зміну реалістичному світосприйняттю стародавньої Греції прийшов містичний світогляд християнської церкви, яка заборонила безпосереднє спостереження голого тіла і препарування трупів. Художникам довелося вести запеклу боротьбу за можливість вивчення людського тіла. Лише випадково, таємно або як виняток дозволялось їх розтинати.

Але такий хаос та безладдя не могли довго продовжуватись. Наступає XV–XVI століття – епоха Відродження, руйнуються старі феодальні виробничі відносини. Наука і мистецтво, які раніше гальмувались і переслідувались релігією, почали повільно розвиватись. Знову з'являється інтерес до вивчення людського тіла, анатомія знову розквітає в медичних школах Італії. У флорентійській школі анатомію вивчали всі художники і скульптори. Добре знав анатомію і Донателло (1386–1466) – видатний майстер монументальної скульптури і скульптурного рельєфа.

У Болонській академії художників вивчення анатомії започаткували такі митці, як Агостіно і Анібале Караччі. Епоха Відродження відкрила цілий ряд видатних вчених і художників, які вивчали анатомію на трупах людей.

Першим дослідником в галузі пластичної анатомії був італійський художник і скульптор Антоніо Полайоло (1429–1498). Вазарі, що написав біографії видатних художників, говорив про нього: „Він відтворює голе тіло, як ніхто до нього. Він вивчав анатомію, знімаючи шкіру із трупів. Він першим вивчав гру м'язів на живій фігурі”.

Майже одночасно з Полайоло анатомію на трупах людей вивчав перший вчитель Леонардо да Вінчі – Андреа Веррокіо (1435–1488).

І все ж таки творцем пластичної анатомії справедливо було б вважати геніального художника і вченого цієї епохи – Леонардо да Вінчі (1452–1519). Свої досліді і спостереження над скелетом і м'язами людського тіла після розтину трупів він проводив разом зі своїм товаришем, падуанським професором з анатомії Марком Антонієм делла Торре (1482–1512). Леонардо вважав, що в основі навчання рисунка повинно бути доскональне вивчення кісток та м'язів. Анатомічні рисунки Леонардо да Вінчі містилися в тринадцяти папках. Частина папок пропала, видано було 234 листи, на яких були і анатомічні рисунки. Головною особливістю цих рисунків була їх наочність, кожна частина тіла зображувалась художником з різних сторін.

Гален на березі річки. Гравюра XVIII століття

скульптурного рельєфа.

Леонардо да Вінчі (1452–1519)

картини „Покладення в труну”, де для зображення мертвого тіла з розслабленими м'язами Рафаель користувався своїми знаннями з побудови скелета.

Поворотним пунктом у вивченні пластичних форм тіла стала анатомія Андреа Везалія (1514–1564). Його величезна праця вперше в історії дала правдивий опис будови тіла людини. Цей твір

Рафаель Санті (1483–1520)

Інший геніальний художник епохи Відродження – Мікельанжело Буонарротті (1475–1564) вивчав анатомію протягом двадцяти років, розтинаючи людські трупи разом з професором анатомії Коломбо. Мікельанжело дуже цікавився рухами тіла і навіть задумав написати на цю тему трактат.

Необхідно згадати ще і геніального Рафаеля (1483–1520), анатомічні рисунки якого свідчать про його незвичайні знання з пластичної анатомії. Особливо показовими є рисунки до етюда

Мікельанжело Буонарротті (1475–1564)

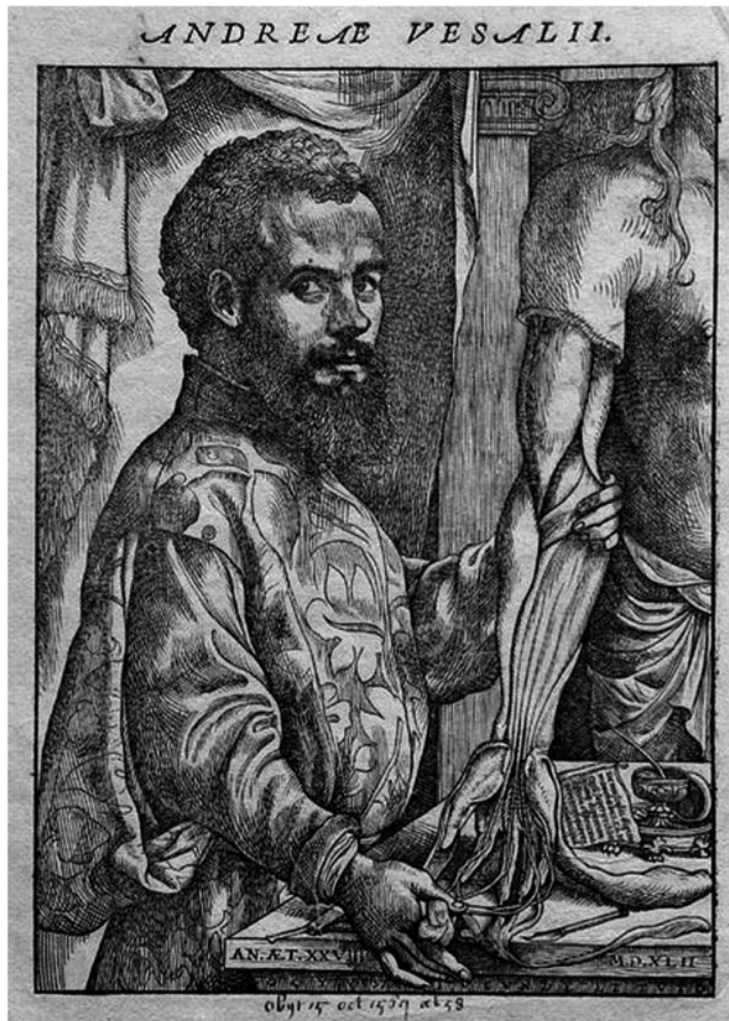
– „Побудова людського тіла” – був ілюстрований учнем Тіціана Йоганом Стефаном Калькаром (1499–1546). Безпосередню участь у цій праці брав, очевидно, і сам учитель. Ця праця стала джерелом для перших підручників з пластичної анатомії в наступних століттях.

З XVIII століття пластичну анатомію викладають у художніх навчальних закладах як самостійну дисципліну. Для учнів з'являються навчальні посібники з анатомії. Серед великої кількості авторів таких праць необхідно зупинитись

на двох, праці яких давно використовуються для викладання анатомії. Першим є Петр Кампер (1722–1789), голландський анатом, відомий своїми дослідженнями лицьового кута, другий – Жан Антуан Гудон (1741–1828), який виконав в гіпсі фігуру – анатомічне екорше людини з детально промодельованими м'язами. Це екорше використовується як навчальний посібник і сьогодні.

У XIX столітті питаннями вивчення пластичної анатомії займаються не тільки художники, але й вчені. Сюди треба віднести праці Сальважа (1772–1813), Жерді (1797–1856), Шадова (1764–1850), Фо (1811–1880) та інших.

Великий внесок у справу розвитку пластичної анатомії зробили і російські

Андреа Везалій (1514–1564)

вчені та художники. Історія розвитку пластичної анатомії Росії ділиться на два періоди.

Перший період охоплює час від виникнення цієї науки в Росії до заснування Академії мистецтв (1757), другий – від заснування Академії мистецтв до сьогодні.

Зародилась російська пластична анатомія в Рисувальних класах, відкритих у 1725 році при Академії наук. Викладачами Рисувальних класів спочатку були іноземці. Вони привезли з-за кордону посібники з рисунка і анатомії на іноземних мовах. Через це і виникла необхідність перекладу анатомії И.Д. Прейслера на російську мову.

Це було зроблено в 1749 році першим російським професором анатомії – ака-

деміком Олексієм Протасовим (1724–1796).

Так вийшов перший посібник з пластичної анатомії для художників на російській мові.

Другий період пов'язаний із визначною подією в культурному житті Росії – з відкриттям у 1757 р. Академії мистецтв. На початку цього періоду лише учні-пенсіонери мали можливість робити зарисовки з натури, відвідуючи анатомічні театри за кордоном.

Розквіт викладання анатомії в стінах Академії мистецтв пов'язаний з ім'ям відомого російського хірурга Іллі Васильовича Буяльського. В 1831 році він був запрошений президентом Академії А.Н. Оленініним на посаду професора заново організованого класу анатомії. І. Буяльський з великим інтересом і енергією береться за роботу, складає програму з анатомії, обладнує класи, читає лекції і вперше веде практичні заняття на трупах зі студентами три рази на тиждень. Студенти робили зарисовки з натури скелета, суглобів, м'язів, вен і ін. І. Буяльський співпрацював з видатними художниками того періоду. Серед них були професори Академії: Н.П. Лосенко, А.Н. Єгоров, В.К. Шебуєв, Ф.Г. Солнцев, А.Г. Ухтомський, Н.І. Уткін та інші. За їх допомогою І. Буяльський видав прекрасний атлас з хірургії. У 1836 році за порадою президента академії Буяльський вирішив зняти форму з замороженого препарованого тіла і по ній відлити фігуру. Для цього був використаний труп добре збудованого чоловіка. І. Буяльський відділив з нього шкіру, потім художник Н.П. Сапожников зняв гіпсову форму, за якою відомий скульптор П. Клод відлив у бронзі статую тіло, що лежить. Ця скульптура і в наш час є цінним навчальним посібником.

У 1860 році І. Буяльський видає методичні рекомендації з анатомії для художників, одна з них – „Анатомические записки для обучающихся живописи и скульптуре”. Шість рисунків до записок виконав В.К. Шебуєв.

Після І. Буяльського пластичну анатомію в Академії мистецтв викладали відомі анатомі, серед них професори Ф.П. Ланцерт (в 1874–1889 рр.), А.І. Таранецький (в 1891–1901 рр.), М.Г. Тихонов (в 1901–1904 рр.), І.Е. Шавловський (в 1904–1915 рр.).

За допомогою професора А.І. Таранецького академік-скульптор Г.Р. Залеман виліпив анатомічні моделі руки і ноги, які до сьогодні слугують навчальними посібниками з пластичної анатомії.

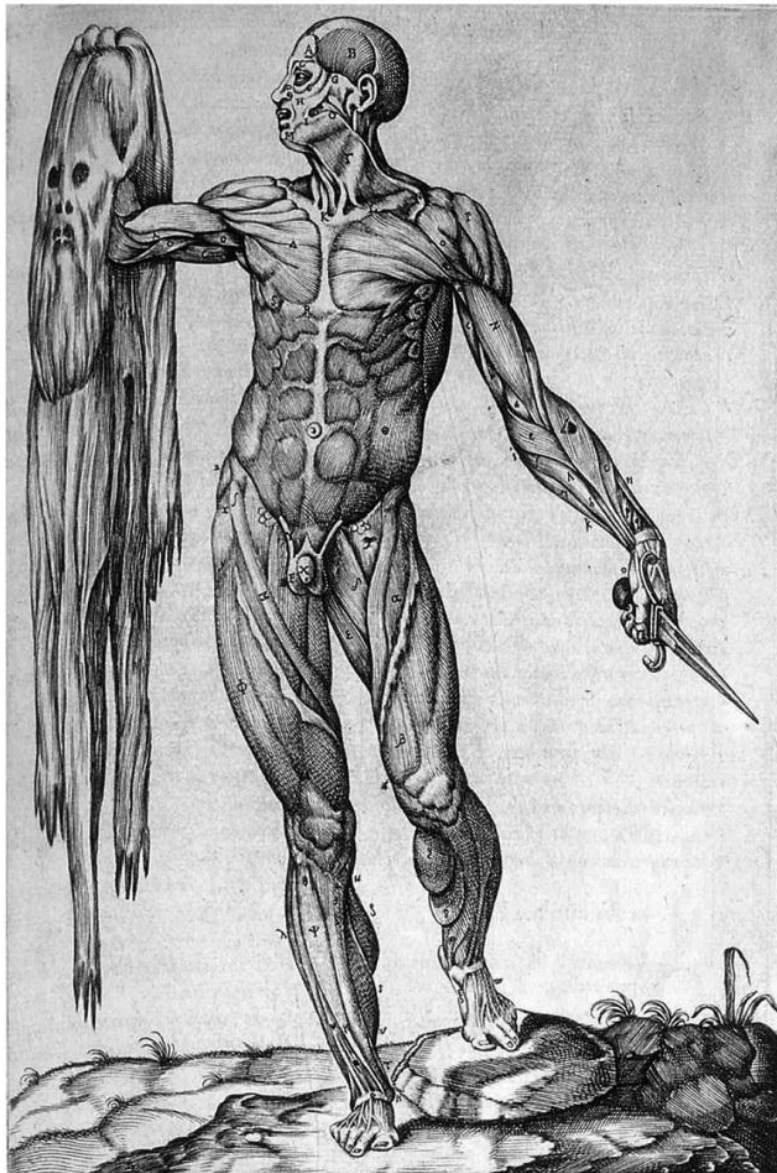
Тихонов написав і видав у 1906 р. докладний посібник з пластичної анатомії, ілюстрований чудовими рисунками. Серед оригінальних посібників треба відзначити такі: „Пластична анатомія” професора анатомії П.І. Карузін (1864–1939), видана в 1921 р. У 1924 році була видана „Пластична анатомія” професора анатомії П.І. Лисенкова (1865–1942). В якій він коротко і доступно пояснює будову зовнішніх форм людського тіла.

Необхідно відзначити перекладене з французької мови видання „Анатомія для художників” М. Дюваля за редакцією і доповненнями Б.Н. Ускова („Искусство”, М., 1940).

У другій половині ХХ століття з'являється цілий ряд підручників з пластичної анатомії з повноцінним викладом матеріалу. Серед них такі як, Іваницький М.Ф., „Анатомия человека” (М., 1948), Павлов Г.М.; Павлова В.Н., „Пластическая анатомия” (М., 1954), Механик Н.С., „Основы пластической анатомии” (М., 1958), Рабинович М.Ц., „Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц” (М., 1985), Рабинович М.Ц., „Основы пластической анатомии”, „Анатомический атлас-альбом” (М., 1985), Г. Гицеску, „Пластическая анатомия” I і II том (1963), Барчай Й., „Анатомия для художников”, (Будапешт, Корвина, 1973), Баммес Г. „Изображение фигуры человека: Пособие для художников и преподавателей” (Берлін, 1984).

Першою вітчизняною мистецькою школою, де вивчалась пластична анатомія, була Києво-Лаврська іконописна майстерня (1728–1760.) Альбоми малюнків учнів та наставників цієї школи, що зберігаються у Відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки Національної академії наук України, є скарбом значної культурної і наукової ваги. Вони висвітлюють методику навчання малюнка та живопису в одній з найдавніших художніх шкіл Східної Європи.

Навчальний посібник з пластичної анатомії українською мовою вперше був виданий у 1928 році Лисенковим Н.К. – „Пластична анатомія”. Другий – написаний і виданий в 1965 році. Н. Ганом – „Курс пластичної анатомії людини”.

Хуан Вальверде де Амуско «Анатомія людського тіла» (1560)

Список використаної літератури

- Алексич М.Н., Кузнецов А.М., Лейзеров И.М. Анатомические рисунки русских художников. – М.: Искусство, 1952.
- Воробьев В.П. Атлас анатомии человека, 1937.
- Гицеску Г. Пластическая анатомия, 1963.
- Дюваль М. Анатомия для художников. – М.: Искусство, 1936.
- Иваницкий М.Ф. Анатомия человека. – М.: Физкультура и спорт, 1948.
- Карузин П.И. О размерах, росте и пропорциях человеческого тела/ Руководство по пластической анатомии. – М.: Гиз, 1921.
- Рабинович М.Ц. Изображение человека на основах пластической анатомии. – М.: Искусство, 1965.
- Лысенков Н.К. Пластическая анатомия. – М.: Гиз, 1925.
- Механик Н. Основы пластической анатомии. – М.: Искусство, 1958.
- Молье С. Пластическая анатомия. – М.: Искусство, 1937.
- Павлов Г. М., Павлова В.Н. Пластическая анатомия. – М.: Коиз, 1954.
- Тихонов М.Т. Курс пластической анатомии человека. Спб., 1906.
- Bammes Gottfried. Der nackte Mensch, VEB Verlag der Kunst Dresden, BRD, 1982.
- Dr. Barbara Weitz. Atlas der Anatomie Organsysteme und Srukturen in 439 Bildern, Weltbild Verlag, München 1998.
- Saran Simblet fotos von John Davis. Der Akt Anatomie für künstler. Dorling Kindersley Verlag GmbH, München 2002.